

ҚАРОРИ
ПЛЕНУМИ СУДИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
№74

аз 30 ноябри соли 2015

шаҳри Душанбе

Оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ
(бо тағйироте, ки бо қарори Пленум аз 14 июни соли 2018, №36 ворид гардидааст)

Бо мақсади қорӣ намудани таҷрибаи яхела ва татбиқи дурусти қонунгузорӣ ҳангоми таъини чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ, дар асоси моддаи 25 Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон,-

Қ А Р О Р К А Р Д:

1. Диққати мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, судҳо ба он равона карда шаванд, ки зимни татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунгузориҳои ҷиноятӣ, муҳофизатии ҷиноятӣ ва иҷроии қазои ҷиноятиро қатъиян риоя намоянд. Ҳангоми ҳалли масъалаҳои алоҳида ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ алоқаманд, Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон» минбаъд (Кодекси тандурустӣ), қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи давлатии судӣ, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва муқаррароти санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, ба роҳбарӣ гирифта шуда, аз ҷумла, Қоидаҳои ҳадди ақали стандартҳои муносибат бо маҳбусон (дар Конгресси якуми СММ оид ба пешгирии ҷинояткорӣ ва муносибат бо ҳуқуқвайронкунандаҳо аз 30 августи соли 1955 қабул гардидааст) муқарраротро оид ба он ки «Шахсони гирифтори бемории руҳӣ доништашуда, набояд дар ҳабсхона нигоҳ дошта шаванд, бинобар ин бояд ҷиҳати ҳарчи зудтар ба муассисаҳои барои беморони руҳӣ таъингардида гузаронидани онҳо тадбирҳои андешид», пешбинӣ менамояд (қоида 82.1) риоя карда шаванд.

Дар вақти ҳалли масъалаҳо вобаста ба тағйир додан, дароз кардан ва қатъ намудани татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ нисбати шахсоне, ки мутобиқи Конвенсия дар бораи супоридани шахсони гирифтори бемории руҳӣ барои табобати маҷбурий (аз 28 март соли 1997, ш.Москва) ба Ҷумҳурии Тоҷикистон супорида шудаанд, ба судҳо зарур аст, ки муқаррароти Конвенсияи номбурдаро ба инобат гиранд.

2. Чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ чораҳои хусусияти ҷиноятӣ-ҳуқуқидошта мебошанд ва метавонанд нисбати шахсоне таъин гарданд, ки кирдорҳои дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КҶ) пешбинишударо дар ҳолати номукаллафӣ ё ҷой доштани мукаллафии маҳдуд содир кардаанд ва ё пас аз содир намудани ҷиноят мубталои беморҳои руҳие гардидаанд, ки таъин ё иҷроии қазоро имконнопазир месозанд, ё ҷиноят содир намуда, муҳтоҷи табобат аз майзадагӣ, нашъамандӣ, токсикомания ва бемории сил мебошанд.

Мақсади татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ аз мақсади қазо тафовут дошта, он аз муолиҷаи шахсони дар қисми 1 моддаи 97 КҶ зикргардида ё беҳбудии ҳолати руҳии онҳо, инчунин пешгирии кирдорҳои нави дар қисми маҳсули КҶ пешбинигардида, ки метавонад аз ҷониби онҳо содир шаванд, иборат мебошад.

Татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ танҳо баъд аз гузаронидани тафтиши пешакӣ ва муҳокимаи судӣ имконпазир аст.

3. Шахсоне, ки ҷиноят содир кардаанд ва ба бемории руҳӣ гирифтोरанд, ки он мукаллафиро истисно намекунад (мукаллафии маҳдуд) аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда

намешаванд. Агар ҳолати руҳии онҳо табобатро талаб кунад, суд дар баробари таъини чазо барои ҷинояти содиркардашон ба онҳо чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббиро низ якҷоя татбиқ менамояд.

Шаҳси ҳангоми содир намудани кирдори барои ҷамъият хавфнок дар ҳолати номукаллафӣ қарордошта, ки бар асари бемории руҳии доимӣ, парешонии муваққатии руҳӣ, заъфи ақл ва ё ҳолати дигари бемории руҳӣ хусусияти воқеӣ ва хавфнокии ҷамъиятии ҳаракат ё беҳаракатии худро дарк ё онро идора карда наметавонист, ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида намешавад. Ба ӯ чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббии дар КҶ пешбиниғардидаро таъин кардан мумкин аст.

Мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, судҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки нисбати шаҳси дар ҳолати номукаллафӣ кирдори барои ҷамъият хавфнок содирнамуда қарор дар бораи баҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан ба сифати айбдоршаванда бароварда намешавад, чораи пешғирӣ татбиқ намеғардад, доир ба парванда фикри айбдоркунӣ тартиб дода намешавад.

Шаҳсе, ки пас аз содир намудани ҷиноят мубталои бемории руҳӣ гардидааст, аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод карда намешавад. Чунин шаҳс мумкин аст аз чазо (агар баъди содир намудани ҷиноят, вале то баровардани ҳукм ба бемории руҳӣ гирифта шуда бошад) ё аз адои минбаъдаи чазо (агар дар вақти адои чазо мубталои бемории руҳӣ шуда бошад) озод карда шавад.

Дар ҳолати шифо ёфтаниш мумкин аст шаҳс ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида ё чазо дода шавад, агар муҳлатҳои ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан ва иҷрои ҳукми айбдоркунанда нагузашта бошанд (моддаҳои 75 ва 81 КҶ).

4. Чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббиро суд дар намуди назорати маҷбурии амбулаторӣ ва табобат дар назди духтури бемориҳои руҳӣ (психиатр), табобати маҷбурий дар шифохонаҳои бемориҳои руҳӣ (умумӣ, махсусғардонидашуда ё махсусғардонидашудаи тахти назорати пуршиддат) таъин карда метавонад (қисми 1 моддаи 98 КҶ).

Пешбурди парвандаи ҷиноятӣ нисбат ба шаҳси дар ҳолати мукаллафӣ ҷиноят содирнамуда, ки ба табобат аз майзадагӣ, нашъамандӣ, токсикомания, бемории сил ва ё бемориҳои руҳии мукаллафиро истисноакунанда эҳтиёҷ дорад ба тариқи умумӣ сурат меғирад. Нисбати чунин шаҳс ҳангоми қабули ҳукм дар баробари чазо суд метавонад чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббиро дар намуди назорати маҷбурии амбулаторӣ ва табобат дар назди духтури бемориҳои руҳӣ таъин намояд, ки дар ин бора бояд дар қисми хулосавии ҳукм дарҷ карда шавад.

Табобати маҷбурии шаҳсони ба чазои маҳрум сохтан аз озодӣ алоқаманднабуда маҳкумгардида, ба зиммаи мақомоти тандурустии ҷойи истиқомат, ки кӯмаки амбулатории тиббӣ, психиатрӣ ва нарколоғӣ мерасонанд, воғузур карда мешавад.

Назоратро аз болои табобати маҷбурии чунин шаҳсон мақоми иҷрокунандаи ҳукм якҷоя бо иҷрои чазо амалӣ мекунад.

5. Намуди чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ бо дарназардошти талаботи моддаҳои 98 ва 99 КҶ таъин карда мешавад. Ҳангоми муайян кардани намуди чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ нисбати шаҳсони дар бандҳои «а» ва «б» қисми 1 моддаи 97 КҶ зикрғардида, судҳо бояд хусусият ва дараҷаи вазнинии бемории руҳӣ, хавфнок будани шаҳс барои худ ё шаҳсони дигар, ё аз тарафи ӯ мавҷуд будани эҳтимолияти расонидани зарари ҷиддии дигарро ба инобат гирифта, қарори қабулнамударо бо хулосаи коршинос оид ба ҳолати руҳии шаҳс ва дигар далелҳои аз рӯи парванда ҷамъовардашуда асоснок намоянд.

Дар шифохонаҳои махсусғардонидашуда ва махсусғардонидашудаи бемориҳои руҳӣ тахти назорати пуршиддат танҳо шаҳсоне, ки аз рӯи ҳолати руҳии худ мутаносибан назорати доимиро ё ин ки барои худи шаҳс ё шаҳсони дигар махсусан хавфнок буда, назорати доимию пуршиддатро талаб мекунанд, ҷойғир карда мешаванд (қисмҳои 4 ва 5 моддаи 99 КҶ).

6. Ҳангоми ворид гардидани парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ, агар асосҳои барои баррасии он монеашаванда мавҷуд набошад, судья дар бораи таъини маҷлиси суд қарор бароварда, ҳамзамон дар он масъалаҳои дар қисми 2 моддаи 263 Кодекси мувофиқии ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КМҶ) пешбинишударо ҳал менамояд.

Шахсе, ки нисбаташ парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ пеш бурда мешавад ва намояндаи ӯ, бояд аз ҷой ва вақти муҳокимаи судӣ огоҳ карда шавад, то ин ки аз ҳуқуқҳои худ дар бораи пешниҳоди дархост (шахсан шинос шудан бо маводи парванда, иштирок кардан дар муҳокимаи судӣ ва ғайра) истифода бурда, дигар ҳуқуқҳои кафолатдодаи қонунгузории мурофиавии ҷиноятиро амалӣ карда тавонад.

7. Ба шахси нисбаташ парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ баррасишаванда, ки дар маҷлиси судӣ иштирок менамояд, бояд ҳуқуқҳои мурофиавии дар моддаи 47 КМҶ пешбиниғардида ғаҳмонида, барои амалӣ намудани ин ҳуқуқҳо шароит муҳайё карда шавад.

Нишондоди ин шахс аз ҷониби суд метавонад ҳангоми баҳо додан ба ҳолати руҳии ӯ, инчунин ҳавфнок буданаш барои худ ё шахсони дигар, ё эҳтимолияти аз тарафи ӯ расонидани шудани зарари ҷиддии дигар, муайян кардани намуди чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ дар муқоиса бо дигар далелҳои аз рӯи парванда ҷамъовардашуда ба инобат гирифта шавад.

8. Дар ҷараёни мурофиаи судӣ бояд масъалаҳои, ки дар моддаи 448 КМҶ пешбинӣ шудаанд, аз ҷумла оё бемории руҳии шахс ба худӣ ӯ ё шахсони дигар ҳавф дорад ва ё имкони расонидани зарари дигари ҷиддӣ аз ҷониби ӯ мавҷуд аст ё не таҳқиқ ва ҳал карда шаванд.

Ба ҳавфнок будани шахс барои худ ё шахсони дигар ё мавҷуд будани ҳавфи аз тарафи ӯ расонидани зарари ҷиддии дигар ҳолатҳои зерин, аз ҷумла, хусусияти бемории руҳӣ, ки бо ҳулосаи экспертизаи судии равопизишкӣ тасдиқ шудааст, майли ӯ ба содир кардани ҳаракатҳои зӯрварӣ нисбати дигарон ё расонидани зарар ба худ (расонидани зарари ҷисмонӣ, сӯиқасд ба худкушӣ, оташзанӣ ва ғайра), содир кардани дигар ҳаракатҳои ба ҷамъият ҳавфнок (тасарруфи молу мулки ғайр, несту нобуд ё вайрон кардани молу мулк бо роҳи оташ задан ё дигар усули ҳавфи умумидошта ва ғайра), инчунин инкишофи ҷисмонии шахс, ки аз рӯи он баҳо додан мумкин аст, ки ӯ имконият дорад ниятҳои ба ҷамъият ҳавфнокашро амалӣ намояд, шаҳодат дода метавонанд.

Агар аз рӯи парванда оид ба ҳолати руҳии гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда дар масъалаи мукаллафӣ ё қобилияти онҳо бобати ҳимояи мустақилонаи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонуниашон дар мурофиаи ҷиноятӣ шубҳа ба миён ояд, таъин ва гузаронидани экспертизаи судии равопизишкӣ ҳатмӣ мебошад (сарҳати 4 моддаи 209 КМҶ).

Ба ҳолатҳои шубҳаовар аз ҷумла мансубанд:

- мавҷуд будани маълумот дар бораи он ки ба шахс қаблан ёрии тиббии равопизишкӣ расонидани шудааст (аз ҷониби табибон муайян кардани мавҷудияти бемории руҳӣ, расонидани ёрии равопизишкӣ амбулаторӣ, ҷойгир кардан дар шифохонаи бемориҳои руҳӣ, бо парвандаи ҷиноятии дигар номукаллаф эътироф намудан, аз рӯи ҳолати солимии руҳиаш ғайриқобили хизмати ҳарбӣ доништа шуданаш);

- дар муассисаҳои таълимии маҳсуси барои шахсони иллати равопизишкӣ будан, қаблан ҷароҳати косахонаи сар бардоштан, ҳамчунин аҷоибии рафтор ва гуфтораш, ки аз эҳтимолияти ба бемории руҳӣ гирифташ будан шаҳодат медиҳад, гуфтаҳои оид ба эҳсоси номуқаррарӣ будани ҳолати руҳиаш.

Ҳангоми таъини экспертизаи судии равопизишкӣ бояд дар назди қоршинос тавре масъалагузори карда шавад, ки муайян намудани хусусият ва дараҷаи вайроншавии ҳолати руҳии шахс ҳангоми содир кардани қирдори ба ҷамъият ҳавфнок, дар рафти тафтиши пешакӣ ё баррасии судӣ имконпазир бошад. Дар баробари дигар саволҳои, ки ҷавоби онҳо барои ҳалли парванда аҳамият доранд, дар назди қоршинос инчунин саволҳои низ бояд гузошта шаванд, ки оё шахс дар давраҳои зикршуда метавонист хусусияти воқеӣ ва ҳавфнокии ҷамъиятии қирдори (ҳаракати ё беҳаракати) худро дарк ё идора намояд, оё бемории руҳии шахс ба худӣ ӯ ва шахсони дигар маҳсусан ҳавфнок мебошад, оё ин шахс ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ (кадом намуд) эҳтиёҷ дорад, оё вобаста ба хусусият ва дараҷаи бемории руҳӣ шахс ҳуқуқҳои мурофиавиашро бевосита амалӣ карда метавонад.

9. Масъалаҳои алоқаманд ба ҳолати руҳии шахс, ки нисбаташ пешбурд оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ гузаронида мешавад, бояд аз ҷониби судҳо мавриди таҳқиқи ҳаматарафа ва баҳодихӣ қарор дода шаванд.

Ҳангоми нофаҳмо ё ношурра будани ҳулосаи экспертизаи судии равоношиносӣ, инчунин ба миён омадани масъалаҳои нав нисбати ҳолатҳои қаблан таҳқиқшуда, мумкин аст экспертизаи иловагӣ таъин карда, иҷрои он ба ҳамон коршинос ё коршиноси дигар супурда шавад. Дар ҳолати беасос будани ҳулосаи коршинос ё ба миён омадани шубҳа оид ба дурустии он экспертизаи тақрорӣ таъин намудан мумкин аст, ки гузаронидани он ба коршинос ё коршиносони дигар супурда мешавад (моддаи 220 КМҶ).

10. Дар муассисаи давлатии тиббӣ (шифохонаи бемориҳои руҳӣ) барои гузаронидани экспертизаи судии равоношиносӣ ҷойгир кардани гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшавандае, ки дар ҳабс нигоҳ дошта мешаванд, бо тартиби муқаррарнамудаи моддаҳои 111 ва 216 КМҶ сурат мегирад.

Мақомоти таъқиби ҷиноятӣ, судҳо бояд ба инбат гиранд, ки агар гумонбаршуда ё айбдоршаванда дар ҳабс набошад, ҷой кардани ӯ дар муассисаи бемориҳои руҳӣ танҳо бо иҷозати суд роҳ дода мешавад (моддаҳои 35 ва 216 КМҶ).

Аз қарор ё таъинот дар бораи ҷойгир кардани гумонбаршуда, айбдоршаванда ё судшаванда дар муассисаи давлатии тиббӣ (шифохонаи бемориҳои руҳӣ) ё дароз кардани муҳлати нигоҳ доштан дар он бо тартиби муқаррарнамудаи моддаҳои 119, 125, 359 КМҶ шикоят ё эътироз овардан мумкин аст.

11. Агар ҳангоми гузаронидани экспертизаи судии равоношиносии дар рафти муҳокимаи судӣ таъингардида муқаррар карда шавад, ки судшаванда ба парешонии муваққатии руҳӣ гирифта шуда, ин ҳолат додани ҳулосаро оид ба ҳолати руҳии ӯ дар вақти содир кардани қарори ба ҷамъият хавфнок ғайриимкон гардонидаст, пешбурди парванда тибқи талаботи қисми 3 моддаи 286 КМҶ то шифо ёфтани ӯ ё гирифтани ҳулосаи экспертиза боздошта шуда, масъалаи аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ё ҷазо озод кардани шахс ҳал карда намешавад.

12. Шахсе, ки нисбат ба ӯ парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ пеш бурда мешавад, агар мувофиқи ҳулосаи экспертизаи судии равоношиносӣ хусусият ва дараҷаи вазнинии бемории ӯ ба ин монанд нагардад, метавонад ҳуқуқҳои пешбининамудаи моддаи 47 КМҶ-ро истифода барад (моддаи 442 КМҶ). Дар ин маврид ҳулосаи коршиносоне, ки дар гузаронидани экспертизаи судии равоношиносӣ иштирок кардаанд ва дар ҳолати зарурӣ ҳулосаи тиббии шифохонаи бемориҳои руҳӣ ба назар гирифта мешаванд. Ҳуҷҷатҳои тиббии номбурда барои суд пешаки қувваи муайянқунандаро надошта, дар маҷмӯъ бо дигар далелҳо бояд баҳо дода шаванд.

13. Мутобиқи қисми 1 моддаи 443 КМҶ яке аз ҳешовандони наздики шахсе, ки нисбат ба ӯ парванда доир ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ пеш бурда мешавад бо қарори муфаттиш ё прокурор ва ё таъиноти суд намояндаи қонунии шахси мазкур доништа шуда, барои иштирок дар парванда ҷалб карда мешавад. Мафҳуми ҳешовандони наздик дар моддаи 6 КМҶ пешбинӣ шудааст.

Дар сурати надоштани ҳешовандони наздик ё даст кашидани онҳо аз иштирок дар парванда, ба сифати намояндаи қонунӣ мақоми васоату парасторӣ эътироф карда мешавад. Иштироки намояндаи қонунӣ дар муҳофизати судии ҷиноятӣ ҳатмист.

Ба намояндаи қонунӣ имконияти амалӣ намудани ҳуқуқҳои муҳофизатӣ, ки дар қисми 2 моддаи 443 КМҶ пешбинӣ гардидаанд, аз ҷумла ҳуқуқи иштирок дар муҳофизати судӣ, баён кардани дархостҳо ва раддияҳо, пешниҳоди далелҳо, шикоят аз таъиноти суд ва гирифтани нусхаи қарорҳои шикоятшуда, аз шикоятҳо ва эътирозҳои оид ба парванда овардашуда донистан ва пешниҳод кардани норозигии худ доир ба онҳо, дар баррасии судии шикоятҳо ва эътирозҳо иштирок намудан шароит муҳайе карда шавад. Ғайр аз ин, ба намояндаи қонунӣ бояд ҳуқуқи пешниҳод кардани дархост дар бораи тағйир ё қатъ намудани чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ ва иштирок дар баррасии он тибқи талаботи моддаи 451 КМҶ фаҳмонида шавад.

Дар ҳолатҳои зарурӣ суд метавонад намояндаи қонунии шахсро, ки нисбаташ парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ баррасӣ мегардад, ба сифати шохид

бо розигии худи ӯ пурсиш намояд. Дар ин бора қарор (таъинот) бароварда, ҳуқуқҳояш, ки дар қисми 3 моддаи 56 КМЧ пешбинӣ шудаанд, фаҳмонида мешавад. Ҳангоми пурсиш намояндаи қонунӣ оид ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан танҳо барои додани гувоҳии бардурӯғ огоҳонида мешавад.

Агар намояндаи қонунӣ бар зарари манфиати шахсе, ки нисбаташ парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ баррасӣ мегардад, амал намояд, он гоҳ ӯ аз иштирок дар парванда дур карда шуда, ба ҷояш дигар ҳешованди наздики дар моддаи 6 КМЧ дарҷгардида ва дар сурати набудани чунин ҳешовандони наздик намояндаи қонунӣ мақоми васоату парасторӣ эътироф карда мешавад.

14. Мақомоти таъкиби ҷиноятӣ, судҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки иштироки ҳимоятгар дар пешбурди парванда доир ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ аз лаҳзаи муқаррар шудани далели номукаллафӣ ё бемории руҳии шахсе, ки нисбат ба ӯ тафтиш гузаронида мешавад, агар ҳимоятгар қаблан аз рӯи асосҳои дигар дар парванда иштирок накарда бошад, ҳатмист. Даст кашидан аз ҳимоятгар бо ин парвандаҳо набояд қабул карда шавад. Вайрон гардидани талаботи мазкур дар рафти тафтиши пешакӣ, асос барои баргардонидани парванда ба тафтиши иловагӣ мегардад (моддаҳои 51, 264, 375, 444 КМЧ).

Парвандаҳои номбурда бо иштироки ҳатмии прокурор баррасӣ карда мешаванд.

15. Агар парванда ба суд барои татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ дохил шуда бошад ва бемории руҳии шахс муқаррар нашуда, ё бемории шахсе, ки ҷиноят содир кардааст, таъини ҷазоро нисбат ба ӯ бартараф накунад, суд бо таъинот парвандаро барои гузаронидани тафтиши иловагӣ бармегардонад (қисми 5 моддаи 449 КМЧ).

16. Диққати судҳо ба он ҷалб карда шавад, ки агар дар рафти муҳокимаи судии парвандаи ҷиноятӣ бо фикри айбдорӣ воридшуда муайян гардад, ки судшаванда дар вақти содир кардани кирдор дар ҳолати номукаллафӣ қарор дошт ё ин ки пас аз содир кардани ҷиноят ба бемории руҳие гирифтور шудааст, ки имконияти воқеии хавфи ҷамъиятӣ доштани кирдори (ҳаракатиё беҳаракатии) худро дарк ё идора намудани онро надорад, суд бо эътирофи исбот шудани он ки ҷиноят аз тарафи шахси мазкур содир шудааст, доир ба озод кардани ин шахс мутаносибан аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ё аз ҷазо ва дар бораи нисбат ба ӯ татбиқ кардани чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ ва маҳз кадом чора таъинот мебарорад.

Дар ин маврид бояд дар қисми асосноккунии таъинот ҳолатҳое, ки суд ҳангоми таҳқиқи далелҳо муқаррар намудааст бо додани баҳои ҳуқуқӣ ба ҳаракатҳои ин шахс, асосҳои қабули чунин қарор инъикос карда шаванд. Дар қисми ҳулосавии таъинот бошад, масъалаҳо оид ба озод кардани шахс аз ҷавобгарии ҷиноятӣ ё ин ки аз ҷазо, таъини намуди мушаххаси чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ, бекор кардани чораи пешгирӣ (агар он қаблан бекор нашуда бошад), тақдирӣ далелҳои шайъӣ ҳал карда мешаванд.

17. Бояд ба инобат гирифт, ки ҳангоми содир кардани кирдори ба ҷамъият хавфноки дар ҚЧ пешбинишуда аз тарафи якчанд шахс, суд метавонад дар як маврид масъалаи гунаҳгории яке аз онҳоро баррасӣ карда, нисбати дигараш, ки кирдорро дар ҳолати номукаллафӣ содир кардааст ё ин ки пас аз содир кардани ҷиноят ба бемории руҳие гирифтور шудааст, ки имконияти хусусияти воқеӣ ва хавфи ҷамъиятии кирдори (ҳаракати ё беҳаракатии) худро дарк ё идора намудани онро надорад, дар бораи татбиқ намудани чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ таъинот барорад.

18. Нисбати шахсони дар қисми 1 моддаи 97 ҚЧ номбаршуда, ки ҷинояти начандон вазнин содир намудаанд, инчунин шахсоне, ки аз рӯи ҳолати руҳияшон хавфе надоранд, суд доир ба қатъи пешбурди парванда ва дар хусуси татбиқ накардани чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ қарор бароварда (қисми 2 моддаи 449 КМЧ), метавонад маводҳои заруриро ба мақомоти тандурустӣ барои ҳалли масъалаи табobati ин шахсон ё фиристонидани онҳо ба муассисаҳои бемориҳои руҳи асаб мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол намояд (қисми 3 моддаи 97 ҚЧ).

Агар суд эътироф намояд, ки иштироки шахс дар содир кардани кирдор исбот нашудааст, ҳамчунин дар сурати муқаррар намудани ҳолатҳои дар моддаҳои 27 ва 28 КМЧ пешбинишуда,

доир ба қатъи пешбурди парванда аз рӯи асоси аз ҷониби он муқарраргардида, сарфи назар аз вучуд доштани беморӣ ё хусусияти бемории шахс таъинот (қарор) мебарорад.

Дар сурати қатъи пешбурди парванда бо асосҳои дар боло зикршуда, нусхаи қарори суд дар муҳлати панҷ шабонарӯз ҷиҳати ҳалли масъалаи табобат ба мақомоти тандурустӣ ё ба муассисаи равонпизишкӣ фиристодани шахсоне, ки ба ёрии равонпизишкӣ муҳтоҷанд, фиристода мешавад.

19. Суд шахсоро, ки баъд аз баромадани ҳукм ба бемории руҳие гирифта шудааст, ки ин беморӣ имконияти дарки воқеии амалҳои худ ва идора кардани онҳоро намедихад, аз ҷазо ё адои минбаъдаи он озод мекунад. Ба чунин шахс суд метавонад чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббиро таъин намояд (қисми 1 моддаи 79 КҶ).

Дархост дар бораи озод кардан аз адои минбаъдаи ҷазо бинобар ба бемории руҳӣ гирифта шудан аз ҷониби маҳкумшуда ё намояндаи қонунӣ ё ба суд тавассути маъмурияти муассиса ё мақоми иҷроқунандаи ҷазо пешниҳод мегардад. Дар сурати ғайриимкон будани муроҷиати мустақилонаи шахси маҳкумшуда ё намояндаи қонунӣ ё, сардори муассиса ё мақоми иҷроқунандаи ҷазо чунин пешниҳодро манзур менамояд. Дар баробари дархост ё пешниҳоди зикргардида ба суд ҳулосаи комиссияи духтурони бемориҳои руҳӣ ва парвандаи шахсии маҳкумшуда фиристонида мешаванд. Ҳулосаи комиссияи духтурони бемориҳои руҳӣ аз ҷониби суд бояд мавриди санҷиши ҳамаҷониба ва баҳодихӣ қарор дода шавад. Агар оид ба дурустии ҳулосаи номбурда шубҳа ба миён ояд, суд бо дархости шахсони иштирокчиӣ парванда ё бо ташаббуси худ метавонад экспертизаи судии равонпизишкӣ таъин намояд, инчунин ҳуҷҷатҳои иловагиро талаб карда гирад.

Баррасӣ ва ҳалли масъалаи мазкур бо тартиби муқаррарнамудаи моддаи 401 КМҶ ва бо таъмини кафолати ҳуқуқи шахсе, ки нисбатан парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ пеш бурда мешавад, амалӣ карда мешавад. Агар шахс вобаста ба ҳолати руҳиаш имконияти бевосита дар суд амалӣ намудани ҳуқуқҳои мурофиавиашро доро бошад, дар маҷлиси судӣ ҳуқуқи иштирок намуданро дорад.

Бояд дар назар дошт, ки маҳрум кардан аз чунин ҳуқуқ ба таври ҷиддӣ вайрон намудани қонуни мурофиавии ҷиноятӣ ба ҳисоб рафта, асос барои бекор кардани санади судӣ мегардад (моддаи 375 КМҶ).

20. Ба таъиноти суд ҳимоятгар, ҷабрдида ва намояндаи ӯ, инчунин намояндаи қонунӣ шахсе, ки нисбат ба ӯ парванда баррасӣ гардидааст, инчунин прокурор мувофиқи қоидаҳои дар боби 38 КМҶ пешбинишуда метавонанд шикоят ё эътироз пешниҳод намоянд (моддаи 450 КМҶ).

Шахсе, ки нисбатан парванда оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ баррасӣ мегардад, ҳуқуқ дорад дар маҷлиси суди марҳилаи кассатсионӣ низ шахсан иштирок намояд. Иштироки чунин шахс танҳо дар мавриде имконпазир аст, ки агар вобаста ба ҳолати руҳиаш имконияти шахсан иштирок намудан дар маҷлиси судиро дошта бошад. Дар ин ҳолат ҳулосаи коршиносоне, ки дар гузаронидани экспертизаи судии равонпизишкӣ иштирок доштанд ва дар ҳолати зарурӣ ҳулосаи тиббии муассисаи беморхонавии равонпизишкӣ ба инобат гирифта мешавад.

21. Судҳои марҳилаҳои кассатсионӣ ва назоратӣ метавонанд намуди чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббии татбиқшударо ба намуди нисбатан сабуктар иваз намоянд ё ин ки дар асоси шикояти кассатсионӣ ҷабрдида ё эътирози кассатсионӣ ҳангоми ҷой доштани асосҳои барои татбиқи намуди нисбатан вазнини чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ қарори суди марҳилаи якумро бекор карда, парвандаро барои муҳокимаи нави судӣ фиристанд.

22. Тибқи талаботи қисмҳои 3 ва 4 моддаи 187 Кодекси тандурустӣ, пас аз шаш моҳи дар беморхонаи бемориҳои руҳӣ ҷой додани шахси бемор, ҳулосаи комиссия дар бораи зарурати табобати минбаъда дар беморхона ба розигии ӯ аз ҷониби роҳбари беморхона ба суд, ки бо ҳалномаи худ метавонад табобати беморхонавиро тамдид намояд, фиристода мешавад.

Минбаъд тамдид намудани муҳлати табобати беморхонавӣ ҳар шаш моҳ аз ҷониби суд амалӣ карда мешавад. Тартиби мазкур, инчунин нисбат ба шахсоне, ки бо таъиноти суд маҷбуран табобат меёбанд, татбиқ мегардад.

Мутобиқи қисми 1 моддаи 451 КМҚ суд бо пешниҳоди маъмурияти муассисае, ки ёри равонпизишкӣ мерасонад ва хулосаи комиссияи равонпизишкон татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббиро қатъ менамояд, тағйир медиҳад ё муҳлати онро шаш моҳи дигар дароз мекунад.».

23. Бояд ба инобат гирифт, ки мутобиқи қисми 2 моддаи 451 КМҚ масъалаҳои дароз кардани муҳлат, тағйир додан ва қатъ намудани татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ аз тарафи суде, ки дар бораи татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ қарор баровардааст ё аз ҷониби суди маҳалли татбиқи ин чора дастаҷамъона баррасӣ карда мешаванд.

Ба шахсе, ки нисбаташ масъалаи қатъ намудан, тағйир додан ва ё дароз кардани муҳлати татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ баррасӣ мегардад, ҳуқуқи бевосита дар маҷлиси суд иштирок намудан бояд таъмин карда шавад, агар мувофиқи хулосаи тиббӣ вазъи руҳиаш чунин имкониятро диҳад.

Агар ҳолати руҳии шахс барои шахсан иштирок намудан дар маҷлиси судӣ, ки дар бинои суд гузаронида мешавад, монеъ гардад, ба судҳо тавсия дода мешавад, ки маводи дахлдорро дар шифохонаи бемориҳои руҳӣ баррасӣ намоянд.

Дар маҷлиси судӣ пешниҳоди муассисаи тиббӣ, хулосаи комиссияи равонпизишкӣ таҳқиқ карда шуда, ақидаи шахсони иштирокчиипарванда шунида мешавад. Агар хулосаи комиссияи равонпизишкӣ мавриди шубҳа қарор гирад, суд бо дархости шахсони дар парванда иштироккунанда ё бо ташаббуси худ метавонад экспертизаи судию равонпизишкӣ таъин намояд, ҳуҷҷатҳои иловагиро талаб карда гирад, ҳамчунин шахсеро, ки нисбат ба ӯ масъалаи қатъ намудан, тағйир додан ё дароз кардани муҳлати татбиқи чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ баррасӣ мегардад, ба шарте, ки аз рӯи ҳолати руҳии ӯ имконпазир бошад, пурсиш намояд.

24. Суд чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббиро дар сурати чунин вазъи руҳии шахс, ки ба татбиқи чораи пештар таъиншуда зарурат боқӣ намонда бошад ё зарурати таъини чораи дигари дорои хусусияти тиббӣ ба миён ояд, қатъ мегардонад ё тағйир медиҳад.

Дар баробари ин, ҳангоми ҳалли масъалаи қатъ намудани таъини маҷбурии суд натавонӣ воқеияти аз ҷониби шахс гузаштани давраи муолиҷа, балки маҷмуи маълумотҳои тасдиқкунандаро оид ба он ки зарурати таъини маҷбурии аз байн рафтааст, бояд ба эътибор гирад.

Муҳлати таъини маҷбурии дар сурати мавҷуд набудани асосҳо барои қатъ намудан ё тағйир додани чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ дароз карда мешавад.

25. Агар ба ҳолати руҳии шахсе, ки нисбаташ чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ дар намуди назорати маҷбурии амбулаторӣ ва таъини дар назди духтури бемориҳои руҳӣ таъин гардидааст, тағйирот рӯй диҳад, ки зарурати ҷой кардани ӯро дар шифохонаи бемориҳои руҳӣ барои таъини маҷбурии талаб кунад, он гоҳ суд метавонад намуди чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббиро иваз намояд.

Судҳо бояд ба инобат гиранд, ки чунин ивазкунӣ дар ҳолати мавҷуд будани маълумот оид ба хусусияти бемории руҳии шахс, ки таъини, нигоҳубин, нигоҳдорӣ ва назоратро дар шароити шифохона талаб мекунад, имконпазир мебошад. Дар таъиноти суд бояд ҳолатҳои дарҷ карда шаванд, ки вазъи руҳии шахс баъди татбиқи гардидани чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ тағйир ёфта, ӯ барои худ ва шахсони дигар хавфноктар гардидааст.

26. Ҳангоми баррасии дархост ва пешниҳод оид ба дароз кардани муҳлат, тағйир додан ва қатъ намудани татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ, суд бояд асоснокӣ дархост, натиҷаи таъини гузаронидашударо мавриди санҷиши амиқ қарор дода, масъалаи зарурати назорат ва таъини минбаъдаро ҳал намояд.

Татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббиро нисбати шахси руҳан бемори пурра шифонаёфта қатъ намуда, суд метавонад чунин шахсро барои ҳалли масъалаи тибқи асосҳои умумӣ таъини кардан ба мақомоти тандурустӣ ё ба муассисаи равонпизишкӣ фиристад ё ин ки ӯро бо шартӣ назорати ҳатмии духтурон ба парастории хешовандон ё васиён диҳад.

27. Агар шахси баъди содир кардани ҷиноят ба бемории руҳӣ гирифтورشуда, ки нисбаташ чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ татбиқи шуда буд, аз ҷониби комиссияи тиббии равонпизишкӣ шифоёфта эътироф гардад, суд дар асоси хулосаи муассисаи тиббӣ бо тартиби

пешбиниnamудаи моддаи 400 КМЧ оид ба қатъи татбиқи чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ таъинот мебарорад ва масъаларо доир ба гузаронидани таҳқиқ ё тафтиши пешакӣ, чалби шахси мазкур ҳамчун айбдоршаванда ва бо тартиби умумӣ ба суд додани парвандаро ҳал мекунад, агар муҳлати ба ҷавобгарию ҷиноятӣ кашидан нагузашта бошад.

Вақти дар муассисаи таъобатӣ гузаронидаи шахс ба муҳлати адои ҷазо ба ҳисоби як рӯзи дар шифохонаи бемориҳои руҳӣ баробар ба як рӯзи маҳрум сохтан аз озодӣ ҳисоб карда мешавад.

Ҳангоми таъини ҷазои ба маҳрум сохтан аз озодӣ алоқаманднабуда тибқи мазмуни қисми 4 моддаи 70 КЧ муҳлати адонагардидаи ҷазо ба ҳисоби як рӯзи дар беморхонаи руҳӣ будан ба ҳисоби ду рӯзи маҳдуд кардан аз озодӣ, се рӯзи корҳои ислоҳӣ ё маҳдуд кардан дар хизмати ҳарбӣ ва ҳашт соати корҳои ҳатмӣ ҳисоб карда мешавад.

Агар вақти дар шифохонаи бемориҳои руҳӣ будани шахс аз муҳлати ҷазо зиёд бошад, суд дар баробари қатъ намудани татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ шахсро аз адои ҷазо озод мекунад.

28. Ба шахсоне, ки барои дар ҳолати мукаллафӣ содир намудани кирдорҳои пешбиниnamудаи КЧ маҳкум шудаанд, вале ба таъобати майзадагӣ, нашъамандӣ, токсикомания, бемории сил ва ё бемориҳои руҳии мукаллафиро истисноакунанда эҳтиёҷдоранд, суд дар баробари ҷазо чораи маҷбурии дорои хусусияти тиббиро дар шакли назорати маҷбурии амбулаторӣ ва таъобатро дар назди духтури бемориҳои руҳӣ таъин карда метавонад.

Дар чунин ҳолат чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ дар маҳалли адои ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ ва нисбати шахсони ба намудҳои дигари ҷазо маҳкумшуда бошад, дар муассисаҳои тиббӣ ба иҷро расонида мешаванд, ки ба беморони руҳӣ кӯмаки амбулатории равопизишкӣ мерасонанд.

Дар асоси ҳулоаи комиссияи духтурони бемориҳои руҳӣ суд метавонад чунин шахсро ҷиҳати таъобат ба шифохонаи бемориҳои руҳӣ ё муассисаи дигари таъобатӣ фириштад, агар ин ба ҳолати руҳии маҳкумшуда асос ёфта, ба манфиати таъобат бошад.

Вақти таъобат дар муассисаҳои номбурда ба муҳлати адои ҷазо ҳисоб карда мешавад. Дар ҳолати аз байн рафтани зарурати таъобати маҳкумшуда дар муассисаҳои номбурда, ӯ бо қарори суд мувофиқи тартиби пешбиниnamудаи қисми 4 моддаи 103 КЧ барои адои муҳлати боқимондаи ҷазо фириштода мешавад.

29. Дикқати судҳо ба он чалб карда шаванд, ки ҳангоми ҷиноят содир намудани шахсони гирифтори майзадагӣ, нашъамандӣ, токсикомания ё бемориҳои сил дар ҳолати мавҷуд будани ҳулоаи тиббӣ тибқи талаботи моддаи 101 КЧ дар баробари ҷазо ба онҳо чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ бо дарназардошти муқаррароти Кодекси тандурустӣ таъин карда мешавад.

Шахсоне, ки ба ҷазои маҳрум сохтан аз озодӣ алоқаманднабуда маҳкум шудаанд, дар муассисаҳои тиббӣ маҷбуран, шахсоне, ки ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум шудаанд, дар маҳалли адои ҷазо ва пас аз озод шуданашон, дар ҳолати ҷой доштани зарурат барои идома додани таъобат, тибқи асосҳои умумӣ дар муассисаҳои тиббӣ таъобат карда мешаванд.

30. Ба судҳо зарур аст, ки агар ҳангоми баррасии судии парвандаҳо оид ба татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ вайронкунии ҳуқуқ ва озодиҳои инсонӣ шаҳрванд, инчунин риоя накардани муқаррароти қонун, ки зимни пешбурди таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, баррасии судӣ ошкор карда шаванд, нисбат ба онҳое, ки ба камбудӣ роҳ додаанд, таъиноти (қарори) хусусӣ қабул намоянд.

**Раиси Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Ш.Шоҳиён

**Котиби Пленум,
судьяи Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

С.А.Ҳақимова